

Наставно-научном већу
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

**Предмет: Реферат Стручне комисије за преглед и оцену докторске дисертације
„Освећујућа улога материје у Светим тајнама Цркве“ докторанда Милана
Бандобранског**

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 23. новембра 2018. године, изабрани су чланови Стручне комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Милана Бандобранског под насловом „Освећујућа улога материје у Светим тајнама Цркве“, у саставу: др Ненад Милошевић, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду (ментор); др Владимир Вукашиновић, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; и др Ненад Тупеша, ванредни професор Православног богословског факултета „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву; а који после читања дисертације и међусобног консултовања имају част да Већу поднесу следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Милан Бандобрански рођен је у Сомбору 21. јуна 1986. године. У родном граду је завршио основну школу, а потом је уписао Богословију Светог Арсенија Сремца у Сремским Карловцима коју завршава са одличним успехом 2005. године. На Православном богословском факултету Универзитета у Београду окончао је основне академске студије 2010. године, одбравивши дипломски рад под називом „Еклисиологија Светог Игнатија Богоносца“. На поменутом факултету уписао је мастер студије, које је успешно завршио 5. јула 2011. године, одбравивши са највишом оценом мастер рад на тему „Однос парохије као литургијског сабрања и црквене општине као институције према актуелном Уставу СПЦ“ (ментор: проф. др Зоран Крстић). У месецу октобру 2011. године уписује докторске студије на истом факултету, да би напослетку положио све испите предвиђене студијским програмом у законском року. На позив протопрезвитера-ставрофора др Константина Караисаридиса, професора литургије на Богословском факултету Аристотеловог Универзитета у Солуну, почетком 2016. године одлази у Атину

на тромесечни студијски боравак. Почев од септембра 2018. године, ангажован је као катихета у Гимназији „Светозар Марковић“ у Новоме Саду с благословом Његовог Преосвештенства Епископа новосадског и бачког господина др Иринеја.

Кандидат Милан Бандобрански је, током докторских студија, више пута учествовао у раду научних скупова и богословских симпозиона: *Српска теологија у двадесетом веку – истраживачки проблеми и резултати* (ПБФ, 23.12.2011. године) и *Српска теологија данас* (ПБФ, 2012., 2013. и 2016. године). Аутор је следећих научних радова: 1) „Однос парохије и црквене општине према Уставу Српске православне цркве“, у: *Српска теологија у двадесетом веку - истраживачки проблеми и резултати*, књига 11, Б. Шијаковић (прир.), ПБФ: Београд 2012, 193-200; 2) „Улога и дејство воде у Светој тајни крштења“, у: *Српска теологија данас 2016: Зборник радова осмог годишњег симпозиона одржаног на Православном богословском факултету 27. маја 2016*, Р. Поповић (прир.), ПБФ/ИТИ: Београд 2017, 49-60 (у штампи); 3) „Уље радости као елемент освећења човека у Светој тајни крштења“, у: *Богословље 77/1* (2018), 152-163.

Господин докторанд је одбранио предлог теме докторске дисертације 14. маја 2015. године, пред Комисијом у саставу: проф. др Владимир Вукашиновић (председавајући), проф. др Зоран Крстић и доц. др Растко Јовић. Извештај комисије за одобрење теме достављен је Наставно-научном већу Православног богословског факултета и одобрен на седници одржаној 22. јуна 2015. године, да би Веће друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду одобрило тему дисертације на седници одржаној 7. јула 2015. године (број: 61206-3137/2-15).

Докторска дисертација Милана Бандобранског под називом „Освећујућа улога материје у Светим тајнама Цркве“ написана је у складу са свим предвиђеним узусима и упутствима Универзитета у Београду. Обим дисертације обухвата 236 страница дефинисаног прореда и маргина, од чега текст дисертације износи 213 страница, а списак библиографије 23 странице.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет наведене докторске дисертације јесте темељно и минуциозно проучавање различитих аспеката освећујуће улоге материје у Светим тајнама Цркве. Поље истраживања кандидат је ограничио на разматрање освећујуће улоге воде, хлеба, вина, уља и светога мира. Како кандидат сматра, реч је о својеврсним репрезентима свеколике творевине. То се првенствено односи на хлеб и вино у којима, при савршавању Божанствене Евхаристије, читава творевина бива принесена Богу ради освећења. На основу релевантних сведочанстава богослужбених и патристичких извора, кандидат Милан Бандобрански је у докторској дисертацији подробно анализирао освећујућу улога материје у крштењу, миропомазању, божанственој Евхаристији, желеосвећењу, малом и великом водоосвећењу, као и у осталим свештенорадњама у којима се употребљавају наведени елементи материје.

Докторанд полази од чињенице да, услед различитих околности, савременим генерацијама хришћана често остају недовољно јасни или неразумљиви бројни сегменти светотајинског израза Цркве Божије. Један од таквих сегмената јесте употреба и функција материје у Светим тајнама Цркве. Наиме, материја у Светим тајнама неретко бива поимана искључиво као „медијум“ посредством којег се човеку предаје Божија благодат. Са друге стране, актуелни процес литургијске обнове у Православној Цркви изискује подробно истраживање назначене теме у циљу квалитетнијег разумевања дејствености и улоге материје у Светим тајнама. Управо због тога, кандидат у истраживању посвећује нарочиту пажњу свеобухватном литургичко-богословском сагледавању сврсисходности употребе материје у Светим тајнама.

Основни циљ истраживања јесте пружање одговора на питање: која је заправо и каква улога материје у освећењу човека, а које се остварује при савршавању Светих тајни и свештених обреда? При томе, кандидат настоји да у поменутој дисертацији укаже на непрекинути континуитет црквене свести о освећујућем дејству материје у Светим тајнама и свештеним обредима.

3. Основне хипотезе од којих се полази у истраживању

Докторанд полази у истраживању од следећих хипотеза:

- а) Значај материје је евидентан још у Старом Завету како у контексту свештене историје богоизабраног народа, тако и на примеру старозаветног богослужбеног живота.
- б) У личности Господа Исуса Христа пројављена је вишеструка улога материје у остварењу домостроја спасења.
- в) Савршавајући словесну службу благодарења за све што је створено, човек као свештеник творевине приноси Богу елементе материје.
- г) Материја након освећења задобија освећујуће дејство.
- д) Богослужбеном употребом материје у Светим тајнама бива остварено освећење човека.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У складу са упутствима Универзитета у Београду, после насловне стране и странице која садржи податаке о ментору и члановима комисије, на почетку докторске дисертације изложен је резиме и садржај рада, као и списак скраћеница библиографских јединица.

У уводном поглављу дисертације (стр. 1-11), кандидат полази од чињенице да Црква кроз светотајински живот бива пројављена као Тело Христово. Богослужбена употреба материје представља неизоставни сегмент светотајинског израза Цркве, те је проучавање освећујуће улоге материје у Светим тајнама од изузетног значаја за квалитетније поимање светотајинске природе Цркве као заједнице Тела Христовог. У

уводном делу рада, докторанд је представио основне мотиве за истраживање назначене теме. Недовољно или чак погрешно разумевање освећујуће улоге материје бива пројављено не само на практичном, већ и на теоретском плану. Истовремено, савремени друштвени проблеми, који се тичу човековог односа према творевини, представљају још један важан повод за проучавање наведене теме. У наставку уводног дела дисертације, кандидат је образложио предмет истраживања и указао на значај и актуелност теме докторске дисертације. Осим тога, у уводном делу докторанд износи и краћи преглед неких од значајнијих научних радова и студија у којима се углавном спорадично разматра тема освећујуће улога материје у Светим тајнама и свештеним обредима.

Прво поглавље рада под насловом *Природна својства и улога елемената материје који се употребљавају у Светим тајнама* (стр. 12-22) подељено је на четири целине у којима аутор концизно образлаже природна својства воде, хлеба, вина и уља. При томе, узети су обзир и резултати актуелних и релевантних археолошких, биолошких и медицинских истраживања. Овакав мултидисциплинарни приступ у проучавању назначене теме, омогућио је кандидату да аргументовано укаже на непобитни значај сваког од наведених елемената у човековом свакодневном животу. Када је у питању вода, аутор је констатовао да поменута природна стихија сасвим оправдано носи епитет *елемент живота*. Добро је позната чињеница да живот човека, биљног и животињског света није могућ без воде. Различити природни процеси у којима вода игра кључну улогу недвосмислено показују да тај елемент представља један од предуслова живота на Земљи. У наставку првог потпоглавља, кандидат говори и о очишћујућем дејству воде као још једној значајној природној карактеристици поменутог елемента. Коначно, вредно је помена да аутор дисертације не превиђа и разорно дејство воде у природи и, у вези са тим, долази до закључка да вода може бити окарактерисана уједно као природни елемент смрти и разарања. У наставку рада, наш докторанд разматра природна својства хлеба и вина. Реч је о основним елементима људске исхране чији настанак подразумева вишеструки човеков труд и рад у природи. У том смислу, постаје јасно да у процесу прелажења материје из нижег у виши облик постојања изузетно важна улога припада управо човеку. Попут хлеба и вина, уље такође представља материјални елемент који производи човек. У докторској дисертацији кандидат посебну пажњу посвећује природним својствима уља које се добија прерадом маслина. Осим што се маслиново уље употребљава у исхрани, значајно је и то да се још од античких времена поменути елемент користи и као природно терапеутско средство.

Друго поглавље носи наслов *Улога материје у паганским обредима јелинске и римске цивилизације* (стр. 23-33). У овом поглављу аутор дисертације је детаљно представио и анализирао различите аспекте употребе материје у контексту многобожачког култа у античкој јелинској и римској цивилизацији. Ритуална употреба материје сматрана је неизоставним сегментом паганског култног израза у наведеним цивилизацијама. У складу са тим, докторанд је у поменутом поглављу на систематичан начин предочио неке од најупечатљивијих примера употребе воде, хлеба, вина и уља у многобожачким

обредима, а који су савршавани на свакодневном и годишњем нивоу. Паралелно са тим, назначена тема је сагледана и у светлу употребе материје у склопу обреда савршаваних поводом догађаја као што су рођење, брак и смрт. Сходно драгоценим подацима до којих је дошао током истраживања, кандидат је најпре истакао нарочити значај воде у склопу многобожачких обреда. Вода је употребљавана као основно средство обредног очишћења. Ако се узме у обзир да је обредна чистоћа сматрана својеврсним предусловом за учешће у појединим сегментима ритуалног живота, попут иницијације, жртвоприношења или пак уласка у храм, постаје знатно разумљивије зашто је управо води придаван посебан значај у контексту паганских обреда. Осим чињенице да су стари Јелини у води препознавали дар богова, вредан пажње јесте и податак да су јелинском и римском пантеону прибрана и божанства вода, Посејдон и Нептун. Стога и не чуди чињеница да су многобошци приносили жртве рекама. За разлику од воде, хлеб и вино су употребљавани као најрепрезентативнији бескрвни жртвени приноси. Осим што су хлеб и вино приношени свакодневно, значајно је да су на годишњем нивоу поменути елементи употребљавани и као приноси првина нових плодова. Уље је такође убрајано у елементе материје који су имали сакралну улогу у животу античких Јелина и Римљана. У старојелинској многобожачкој традицији маслина је сматрана даром богиње Атине, а уље које је произвођено прерадом маслина приношено је боговима заједно са другим течним материјама попут меда, вина и воде. Оно је такође употребљавано и у оквиру бројних обреда очишћења и посвећења личности. О нарочитом значају уља говори и податак да су уљем помазиване статуе јелинских и римских божанстава. На основу поменутих чињеница, аутор је донео закључак да су наведени елементи материје имали вишеструку улогу у многобожачким обредима јелинске и римске цивилизације.

У трећем поглављу дисертације под именом *Улога материје у Старом Завету* (стр. 34-77), кандидат је усредсредно истраживачку пажњу на сагледавање улоге воде, хлеба, вина и уља у Старом Завету. Будући да детаљно истраживање свих сегмената наведене теме не спада у оквире примарног циља докторске дисертације, аутор се определио да у овом поглављу анализира улогу поменутих елемената материје у контексту значајнијих догађаја из свештене историје у Старом Завету. Истовремено, иста тема је анализирана у светлости употребе материје у богоустановљеном старозаветном богослужењу. У првом делу трећег поглавља кандидат је приступио сагледавању улоге воде у Старом Завету. Када је реч о свештеној историји Старог Завета, улога воде је разматрана на примеру следећих догађаја: стварање света, потоп, прелазак преко Црвеног мора, претварање горке воде у слатку, прелазак преко Јордана. Такође, докторанд је узео у обзир и поједина старозаветна пророштва у којима је недвосмислено наговештавана новозаветна тајна *воде живе*. На основу тога, кандидат је дошао до закључка да је у свештеној историји богоизабраног народа човекољубље Божије пројављивано на различите начине и посредством воде. У појединим догађајима је поредством воде остварена Божија интервенција у историји спасења Старог Израиља. Значај воде вишеструко је пројављен у контексту богослужбеног живота синова Израилевих. С тим у вези, аутор полази од

чињенице да је одржавање обредне чистоће реализовано обредним прањима у води. Исто тако, вода је употребљавана и приликом жртвоприношења, као и у случају посвећења Арона и његових синова. Са друге стране, прослављање Празника сеница праћено је свечаном церемонијом изливања воде на жртвеник ради стицања благослова Божијег за нову кишну сезону.

Подједнако важно место у историји и богослужбеном животу Старога Израиља заузимали су хлеб и вино. Човеков труд око припреме хлеба и вина ради исхране представљао је својеврсну актуализацију Божије заповести о обедовању хлеба „у зноју лица свога“ (уп. Пост 3, 19). Узевши у обзир наведену чињеницу, кандидат је у дисертацији указао на конкретне догађаје из свештене историје у којима је потомцима Аврамовим наговештавано остварење Тајне Хлеба небескога у Личности Сина Божијег. Први догађај којем аутор придаје посебну пажњу јесте сусрет праоца Аврама и Мелхиседека. Након Аврамовог повратка из победничког похода, Мелхиседек, цар салимски и свештеник Бога Вишњег, благословио је праоца Аврама изневши пред њега хлебова и вино. Будући да су поједини оци Цркве у Мелхиседековом приносу препознали праобраз Тела и Крви Христове у божанственој Евхаристији, долази се до закључка да је већ у овом догађају тајинствено наговештен суштински значај хлеба и вина у контексту Светајне Цркве. Аутор у истом духу сагледава и догађај Божијег ниспослања мане израиљском народу током четрдесетогодишњег лутања кроз пустињу на путу ка Обећаној земљи. Осим што је посредством мане пројављивано Божије човекољубиво старање за израиљски народ, не треба сметнути са ума да су кроз окушање поменутих небеске хране припадници богоизабраног народа мистагошки припремани за Тајну хлеба „који силази са неба“ (уп. Јн 6, 33). Изузев поменутих чињеница, треба имати у виду да се саставни део старозаветног богослужбеног живота огледао у богоустановљеној пракси приношења бескрвних жртвених приноса у виду хлеба, и то на седмичном, месечном и годишњем (празничном) нивоу. У последњем делу трећег поглавља, кандидат разматра улогу уља у Старом Завету. Дотична тема је тим поводом обрађена са нарочитим освртом на неколико старозаветних догађаја (Јаковљево виђење небеске лествице, помазивање свештеника и Скиније и помазивање царева), а у обзир су узети и различити аспекти употребе уља у контексту старозаветног богослужења.

Пето поглавље под називом *Освећујућа улога материје у Новом Завету* (стр. 78-102) подељено је на три целине. Улога материје је у овом поглављу сагледана кроз призму различитих догађаја посведочених у Светом Писму Новог Завета. Први део петог поглавља посвећен је проучавању освећујуће улоге воде у Новом Завету. У овом делу рада кандидат најпре говори о Јовановом крштењу као припреми и наговештају хришћанског крштења *водом и Духом*. У наставку дисертације кандидат промишља догађај крштења Господа Исуса Христа у Јордану и у њему препознаје почетак стварања нове твари у Христу. Као и на самом почетку стварања описаног у Књизи Постања, води је и у овом догађају припала веома значајна улога. Крштењем Сина Божијег у Јордану, освећена је природа водâ, те су воде постале извор освећења и обновљења пале људске природе. У

наставку дисертације аутор веома студиозно сагледава улогу воде у контексту свете тајне крштења као духовног рођења (уп. Јн 3, 5). Исто тако, кандидат је узео у обзир два новозаветна догађаја који недвосмислено указују на исцелитељно дејство воде: исцељење раслабљенога (Јн 5, 1-16) и исцељење слепога од рођења (Јн 9, 1-38). У истом поглављу пажња је посвећена и сусрету Господа Исуса Христа са женом Самарјанком код Јаковљевог студенца (Јн 4, 5-30). Приликом овога сусрета, Господ је Самарјанци обзанио да је Он давалац *живе воде* од које се не жедни. У следећем делу петог поглавља, аутор је усредсређен на тему освећујуће улоге хлеба и вина у Новом Завету. У личности Сина Божијег, који је *Хлеб живота*, хлеб и вино бивају показани истинском храном вечног живота. Установљењем Божанствене Евхаристије, апостолима је откривено да управо хлеб и вино у Тајни над Тајнама постају Тело и Крв Јединородног Сина Божијег. У трећем делу петог поглавља кандидат је анализирао улогу уља у Новом Завету, полазећи од чињенице да је Господ Исус Христос обећани Месија, односно Божији Помазаник. За разлику од старозаветних свештеника и царева који су помазивани уљем, Син Божији је помазан Светим Духом. У овом делу рада, докторанд је сагледао улогу уља као елемента исцељења пале људске природе, будући да је још од апостолске епохе при савршавању Свете тајне јелеосвећења употребљавано уље за помазивање болесних чланова црквене заједнице. Такође, истим поводом је указано на значај уља као материје која је употребљавана и у циљу одржавања светлости на евхаристијским сабрањима првих хришћана. Према мишљењу аутора дисертације, светлост светиљки на хришћанским сабрањима је поред практичне улоге имала и светотајински смисао и значај, будући да је она указивала на светлост истинског богопознања и заједничарења са Господом Исусом Христом који је *Светлост свету* (уп. Јн 8, 12).

Шесто поглавље дисертације носи назив *Освећујућа улога материје у Светим тајнама Цркве* (стр. 103-205). Тема истраживања је у овом поглављу сагледана сходно релевантним сведочанствима неисцрпног литургијског и светоотачког предања Цркве у историјском распону од постапостолске епохе до 15. века. У појединим сегментима шестог поглавља тема је разматрана и са освртом на савремену литургијску праксу. Треба нагласити да је шесто поглавље подељено на четири дела. У првом делу овога поглавља аутор се бави проучавањем освећујуће улоге воде у Светим тајнама. Имајући у виду да је света тајна крштења за сваког члана Цркве почетак живота у Христу, кандидат на почетку шестог поглавља разматра улогу воде у поменутој свештенорадњи. Благодаревши детаљној анализи релевантних богослужбених и патристичких извора, кандидат је у дисертацији детаљно анализирао основне аспекте освећујуће улоге воде у Тајни рођења *водом и Духом*. У крштењској води бива остварено погребенење и смрт старог човека у крштаваноме. Истовремено, вода при крштавању постаје простор рађања нових удова Тела Христовог. Осим тога, посредством крштењске воде се остварује очишћење од греха. У наставку дисертације, докторанд разматра улогу воде у обредима Малог и Великог водоосвећења. У циљу што темељнијег проучавања наведене теме, кандидат је предочио историјско-телетургијски развој поменутих обреда, анализирајући релевантна

сведочанства о освећујућем дејству воде која се освештава. Аутор, потом, сагледава улогу воде као дара освећења, елемента очишћења и исцељења. Коначно, тематика освећујуће улоге воде је проучавана и на примеру осталих свештенорадњи. Осим свештене праксе доливања топле воде (топлоте) у путир при припреми Светог причешћа, кандидат је узео у обзир и неколико обреда у којима се вода користи ради освећења и благосиљања (освећење темеља храма, чин освећења храма, благосиљање дома).

У другом делу шестог поглавља, у фокусу истраживања јесте освећујућа улога хлеба и вина у Светим тајнама Цркве. Као и у претходном делу рада, аутор дисертације је анализирао бројна сведочанства богослужбеног и патристичког предања, како би подробно истражио наведену тему. Овај део рада подељен је на две целине. У првој целини, кандидат разматра освећујућу улогу хлеба и вина у божанственој Евхаристији. Консултовање релевантних извора омогућило је кандидату да знатно темељније сагледа освећујућу улогу хлеба и вина у Светој Литургији. Такође, проучавање назначене теме употпуњено је и анализом текста Златоустове и Василијеве Литургије у најстаријем сачуваном Молитвослову византијског литургијског типа, познатом под именом Барберински кодекс 336 (крај осмога века). У другој целини, кандидат сагледава освећујућу улогу хлеба и вина у следећим свештенорадњама: Чин благосиљања петохлебнице, раздавање антидора, Чин уздизања Панагије и Послеловање благосиљања Артоса на Васкрс.

У трећем делу шестог поглавља реализовано је проучавање освећујуће улоге уља у Светим тајнама Цркве. Познато је да се уље користи у склопу хришћанске иницијације, као и приликом савршавања свете тајне јелеосвећења. Стога аутор најпре посвећује пажњу разматрању освећујуће улоге уља у светој тајни крштења. Уље којим се крштавани помазују пре погружења у воду назива се *уљем радости*, док је у древним изворима литургијског предања исто уље називано *уљем заклинања*. Наведени називи донекле наговештавају значај и смисао употребе уља у оквиру свете тајне крштења. Наиме, крштавани се помазују уљем пре крштења како би благодаћу Божијом постали спремни за духовну борбу са нечастивим у крштењској води. Међутим, осим тога, поједина светоотачка сведочанства указују на чињеницу да се већ кроз предкрштењско помазање остварује својеврсна заједница између крштаваних и Господа Исуса Христа, који је Глава Цркве. Сходно наведеном, кандидат изводи закључак да предкрштењско уље представља не само средство припреме за духовну борбу него и свештени залог победе над сатаном у крштењској води. У наставку дисертације, докторанд истражује тему освећујуће улоге уља у светој тајни јелеосвећења. Уље представља један од елемената материје који су од најранијих времена приношени на литургијска сабрања. Управо ово уље је употребљавано у склопу свете тајне јелеосвећења при помазивању болесних чланова црквене заједнице. Најстарије сачуване молитве освећења уља и воде недвосмислено указују на терапеутско дејство поменутих елемената материје. Међутим, крајњи циљ употребе освећених елемената материје јесте исцељење, освећење и обожење пале људске природе. У истом делу рада, кандидат приступа проучавању улоге уља у осталим свештенорадњама (Чин

освећења темеља храма, Чин благосиљања нове куће, помазивање чланова Цркве уљем из кандила, изливање уља над упокојеним члановима Цркве). Тим поводом, аутор је изнео веома оригиналне закључке у вези са улогом уља у светотајинском животу Цркве.

Четврти део шестог поглавља посвећен је истраживању освећујуће улоге светога мира у Светим тајнама. У овом делу дисертације најпре је анализирана освећујућа улога светога мира у светој тајни миропомазања. У поменутој свештенорадњи, новокрштенима се посредством освећеног мира предају благодатни дарови Светога Духа. У наставку рада, докторанд проучава освећујућу улогу светога мира у осталим свештеним обредима, са особитим освртом на Чин освећења храма, потом Чин примања у Цркву неправославних или отпалих од Православне вере, као и на обичај помазивања светим миром које истиче из светих моштију, чудотворних икона или светитељских кивота.

На крају докторске дисертације, кандидат је изнео *Закључна разматрања* (стр. 206-213). Наш докторанд је у закључном поглављу прегледно сумирао резултате спроведеног истраживања, указујући на најзначајније сегменте проучаване теме. Доводећи у везу свештену праксу освећења материје са процесом обновљења и преображења свега створеног у *нову твар у Христу*, кандидат закључује да приликом савршавања Светих тајни и свештених обреда материја постаје простор човековог сусрета и заједничарења са Богом, те да поново задобија оно достојанство које је имала пре пада прародитеља.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Кандидат је успешно и исцрпно истражио и презентовао тему дисертације, узимајући у обзир релевантне писане изворнике и актуелну научну литературу. Истраживање и проучавање комплексне тематике, подразумевало је проницљиво и подробно сагледавање бројних чињеница које се тичу односа човека и материје у контексту светотајинскога живота Цркве. Полазећи од различитих теоретских и практичних аспеката употребе материје у Светим тајнама, кандидат је успешно указао на неоспоран значај материје за спасење и обожење човека. На тај начин је остварен вишеструки допринос на нивоу квалитетнијег разумевања освећујуће улоге материје у Светим тајнама и у литургијском предању Цркве уопште. Консултујући многобројне патристичке и богослужбене изворе, кандидат је аргументовано изложио и потврдио тезу да се у Светим тајнама посредством материје остварује заједничарски однос и општење Бога и човека, а да се управо у таквом односу савршава човеково освећење и обожење. Научни допринос ове дисертације огледа се и у драгоценим резултатима истраживања који недвосмислено потврђују да се управо кроз материју у Светим тајнама премошћује онтолошки јаз у односу између Бога и људскога рода. Управо због тога, могуће је констатовати да је спроведеним истраживањем остварен научни искорак у проучавању употребе и освећујуће улоге материје у литургијском предању Цркве.

6. Закључак

Докторска дисертација кандидата Милана Бандобранског под насловом „Освећујућа улога материје у Светим тајнама Цркве“ урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је оригинално и самостално научно дело. Комисија са задовољством констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану овог рада.

У Београду, 26. новембра 2018. године.

Чланови Стручне комисије за преглед и оцену дисертације:

1. _____
др Ненад Милошевић,
редовни професор
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

2. _____
др Владимир Вукашиновић,
редовни професор
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

3. _____
др Ненад Тупеша,
ванредни професор
Православног богословског Факултета
„Свети Василије Острошки“
Универзитета у Источном Сарајеву

